

nitudinem, ut si attente considerentur, unusquisque secundum suam considerationem conveniens propria saluti in illis inveniat pabulum. Et sicuti fragiles et debiles in eis inveniunt suis in necessitatibus refugium, ita pariter homines perfecti in iisdem reperiunt firmitatem et constantiam, id quod sine predicta expositione non sequeretur. Rupertus Abbas super illa Christi verba apud S. Joannem¹, *Pater justus, mundus te non cognovit*, circa hanc a Christo in horto factam orationem ita scribit²: « In hac oratione declaravit Rex, et Pontifex, et lætabundus quidem in virtute Domini, tristis tamen, et anxius infirmitate carnis, quali desiderio duceretur ad torcular passionis. Et tu, Domine, inquit Psalmista³, desiderium cordis ejus tribuisti ei, et voluntate laborum ejus non fraudasti eum: vi tam enim petuit a te, et tribuisti ei. » At vero quo modo adimpletum fuit hoc oraculum, siquidem paulo post in eadem nocte condemnatus fuit ad mortem? Respondetur, mortem Christi veram fuisse vitam quia per illam morti inferebat mortem ipsomet apud Oseam dicente⁴: *De manu mortis liberabo eos, ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne*. Historiographus quidam de Tiberio scribit, quod appareret quidem se ab imperio alienum esse simularit, illud tamen specie recusantis avidissime cupiebat. Nos porro superioris per tres solidos discursus aviditatem et sitim ardentissimam probavimus, quam Christus ab instanti suæ conceptionis, et deinceps per totum vita suæ decursum hunc calicem bibendi habuit, ac proinde quod illum in hac oratione nausearit, id non fecit, quasi illum bibere detrectaret, sed nos dignum de ejus amaritudine conceptum nobis formare possemus, utpote in quem omnes conjecterat nauseabundas fæces scelerum nostrorum, iisque debitorum suppliciorum, per hanc infinitam nauseam tanto majus sibi compararet meritum, fæces illas pro nostra salute absorbendo et deglutiendo. In se igitur vehementem quamdam et excessivam excitavit, patiënti et moriendo repugnantiam, ita tamen ut hæc cum infallibili omnia libenter patiënti resolutione conjuncta esset. Sed quo fine id ipsum fecit? Pro hujus declaratione sequens serviet exemplum. Qui magnam quamdam fossam sine periculo transilire parat, ut eamdem tanto securius transilire possit, ad plures passus retrocedit, ut tanto maiores in se excitando vires, fortiori cum impetu saltum aggrediatur et perficiat. Redemptor noster, ut diximus, amore nostro patiënti flagrabat desiderio. Videns autem hanc patiënti promptitudinem et jubilum, ad minus ejus meritum futurum fuisse, ex industria vehementissimam in se, erga passionem et mortem suam, excitavit repugnantiam, ut mortem cum tanta renitentia excipiens; tanto magis merita

¹ JOAN., XVII, 27. — ² RUP. ABB., I. XII in Joan. — Ps. XX, 3. — ⁴ OSE., XIII, 4.

toria esset redemptio. De quibusdam piis, mortificatione admodum addictis hominibus legitur, quod quando amaræ et nauseabundæ medicinæ ab iis sumendæ fuerunt, prius illas olfactu probaverint, et tandem illas paulatim libando, et saporem illorum gustando, a quibus jam ante abhorruerant, idque ut per hos virtutis actus tanto magis apud Deum mererentur. Eodem modo de hoc amarissimo calice discurrere licet; filius enim Dei eumdem pro nostra salute exhaurire volens, prius illius concipere voluit aversionem, ut tanto magis in beneficium redemptionis nostræ mereretur, essetque copiosa apud eum redemptio¹. Idem quoque alia quadam dilucidari potest similitudine. Contingit enim sepe quod infirmo alicui periculose laboranti amarissima quædam præscribatur medicina, quæ utique secundum regulas artis medicæ pristinæ eum restituet sanitati. Ac proinde infirmus eam acceptat, pretium ejus solvit, eamque ad ultimam usque guttam exhausta firmiter statuit, et tamen tota nocte in animo suo, ob medicinam sumendam, magnam experitur inquietudinem, nauseam, repugnantiamque majorem, quæ dari possit, licet illam sumere totaliter decreverit, quamdiu illam manibus suis tenet stomachus ejus turbatur, et expavescit, nec tamen ideo eamdem penitus exhausta omittit, quia scilicet, quod inde suam sit recuperaturus salutem. Atque ideo dum ex una bilancis parte vitam statuit, ex altera vero medicinæ nauseam, illa apud eum longe præponderat. Eodem modo licet natura nostra in Christo huic calici repugnaret, portio tamen superior animæ ipsius infinitum a passione sua emanaturum fructum ponderans, generosa cum resolutione eumdem agressus est exhaustare, idque libenter et cum maxima ejusdem calicis appetitione, ipsomet de hoc calice dicente²: *Calix meus inebrians quam præclarus est!*

³ — Transfer calicem hunc a me. S. Hilarius hisce verbis aliam adhibet expositionem; considerat enim, quod Salvator dixerit: *Transeat me calix iste, sed transeat a me*, quasi dicere voluisse: non solum hic calix passionis bibatur a me, sed a me transeat ad sequaces et discipulos meos. « Totus igitur super his qui passuri erant meus est, » inquit Hilarius³; « pro illis namque precabatur, qui post ipsum amarohuic poculo labia admoturi erant, quasi diceret, quomodo a me bibitur, ita et ab his bibatur sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine metu mortis. » Atque hinc est, quod ut Annales Ecclesiastici fidem perhibent, innumeri fuerint, qui pro fidei Christianæ confessione vincula, equuleos, catastas, feras, ardentes fornaces cum gaudio subierunt, non timendo, sed gaudendo de morte, ac proinde Redemptor noster subjungit, inquit S. Hilarius: « Si possibile est, quia carni, et

¹ Ps. CXXIX, 7. — ² Ps. XXII, 5. — ³ S. HILAR., in Matth.

» sanguini eorum gravis terror est, et difficile est eorum acerbitate corpora humana non vinci. » vero quisnam a Christo charis amicis suis conferri poterat honor sublimior, quam quod illos sui faceret esse calicis participes? Hugo Cardinalis eadem verba in eodem sensu explicat, dicens¹: « Transfer calicem istum, id est timorem passionis temporalis; a me, id est ab omnibus qui futuri sunt mei, ut scilicet transeat timor mortis, ita quod non cedant timore mortis. » Quantumvis verum sit, ut notat D. Chrysostomus, Christum a fidelibus suis requirere, ut persecutions ad mortem tolerent quidem, non tamen velle, ut persecutionibus se ultra objiciant, et contra se existent. Ideo enim nos ab æterno Patre suo petere docuit: *Et ne nos inducas in temptationem*, et D. Chrysostomus ait²: « Istud ipsum reipsa docet illos, dum ait: Pater, si possibile est, transeat a me calix iste, dum omnes Sanctos docet, ne periculis sese objiciant, neque se præcipites agant, sed insultum adversariorum expectent, omnemque fortitudinem præferant, non tamen ut ipsi prosiliant, seque priores malis objiciant. »

⁸. — Transfer calicem a me. Ambrosius Catarinus lib. II, c. xxviii, vite S. Catharinae Senensis huic sanctæ virginis a cœlesti Sponso suo revelatum fuisse scribit, quod quando in horto dixit orando: *Transfer calicem hunc a me*, dicere voluerit, omnes de fructu Passionis meæ participes efficiantur; futuram enim esse prævidebat quod multi obstinati et ingrati parvum ex morte sua fructum habituri essent ac proinde æterno Patri suo supplicavit, ut efficeret, quatenus utilitas sui calicis ad omnes, et singulos se extenderet.

⁹. — Sed non quod ego volo, sed sicut tu. Super quæ verba S. Augustinus in Epistola ad Probam ita commentatur³: « Si aliquid contra quam oramus, acciderit, patienter ferendo, et in omnibus gravias agendo, hoc potius oportuisse, quod Dei, non quod nostra voluntas habuit minime dubitare debemus. Nam et hujusmodi exemplum præbuit nobis ille mediator, qui cum dixisset: *Pater si fieri potest, transeat a me calix iste* humanam in se voluntatem ex hominis susceptione transformans continuo subjecit: *Verum non quod ego volo, sed quod tu vis Pater.* » S. Thomas de hac Christi oratione in Summa sua Theologica disserens, sequentia circa hunc calicem in articulo quodam exponit mysteria, inquiens⁴: « Ejus oratio orando Deo proponit, quod est in appetitu sensualitatis ipsius. Et secundum dum hoc Christus oravit, secundum sensualitatem, in quantum scilicet ratio ejus exprimebat sensualitatis affectum, tanquam sensualitatis advocata. Et hoc, ut nos de tribus instrueret. Primo quidem, ut ostenderet se naturam humanam suscepisse cum omnibus naturalibus affectibus. Se-

¹ HUG. CARD., in Luc. — ² CHRYS., t. X, s. 8. — ³ S. AUG., ep. 121 ad Probam. — ⁴ S. THO., 3, p. 21, art.

DISCURSUS XVI.

DE APPARITIONE ANGELI, CHRISTUM IN HORTO CONFORTANTIS.

IDEA SERMONIS. — 1. Miratur hanc apparitionem Angeli Christum in horto confortantis. — 2. Humilitas Christi extollitur. — 3. Declaratur cur Christus ab Angelis et non ab homine voluerit consolari. — 4. Christus consolationem angelicam propter nos admisit. — 5. Angelus Christum confortavit post orationem ne frustra orasse videretur. — 6. Quo ferventior est oratio, eo uberior erit consolatio. — 7. Declaratio ulterius cur Christus admirisit consolationem Angelicam. — 8. Prolixa et pia oratio meretur consolationem Angelicam.

Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eum. Luc., xxii, 43.

1. — Redemptor noster in horto Gethsemani, in quodam tristitia, tædii, pavoris, agoniae et sudoris sanguinei pelago immersus, ideoque æterno Patri suo supplicans, ut præparati sibi calicis amaritudinem a se removeret, nec tamen exauditus, coram se positum vidit angelicum quemdam cœlitus ad se missum legatum, qui eum confortaret: *Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eum.* Hic autem angelus, missus ad confortandum eum, qui Filius Dei erat, multis utique offendiculi præbet occasionem; siquidem per hoc dignitati et majestati Christi nimium derogatum fuisse existimant, quasi is, qui Creator et Dominus totius universi erat, opus haberet creatura aliqua, sive ministro, aut servo aliquo, qui eum confortaret. Non defuerunt etiam inter scriptores catholicos, qui de hujus historiæ veritate

¹ BEDA in Matt.

dubitarent, suspicentes, hanc ab angelo Christo oblatam confortationem, ab hæreticis Arianis singulari dolo et fraude Evangelio S. Lucæ fuisse insertam (siquidem hic solus hujus angeli confortantis mentionem facit) ut tanto efficacius divinitati Christi derogarent. In multis tam græcis, quam latinis codicibus, de hac angeli comparitione, nec non de sudore sanguineo, ne verbum quidem habetur. Verumtamen S. Epiphanius idipsum errorem esse declarat, eis qui hoc asserunt, per ignorantiam potius, quam per malitiam impressum; si quidem quin hæc historia veridica sit, nequaquam revocari possit in dubium. S. Bernardus de hac angeli apparitione non sine stupore in haec verba discurrit¹: « Usque adeo prævaluit ea, quæ fortis est ut mors, dilectio, ut Christum angelus Dei confortaverit. Quis? quem? Evangelistam audi? Apparuit, inquit, Angelus confortans eum. Quem eum? « Plane eum, cui nascituro clausus patuit Virginis uterus; cuius nutu in vinum aqua mutata est; cuius tactu lepra fugata; sub cuius plantis solidum mare stetit; ad cuius vocem mortui surrexerunt; denique eum, qui portat omnia verbo virtutis suæ. Per quem facta sunt omnia; per quem universa subsistunt, etiam et angelus ipse. « Et quid dicam? Quem eum? Cujus ne ipse quidem confortator suus capere poterat majestatem. Rogo te, angele, quem consolari? An ignorabas, quis esset, ad quem consolandum veniebas? Certe consolator est, certe paracletus est. Alioquin non diceret, alium paracletum a patre mittendum Apostolis, si non esset et ipse paracletus. Denique agnosco et in hoc ipso paracletum benignissimum qui prope sit his, qui tribulato sunt corde. » S. Paulus in principio Epistola secundæ ad Corinthios de Salvatore nostro ait², quod sit Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus et ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt. Quid igitur ei consolatore opus erat? Crescit admiratio, si consideretur, quod consolationis causa unicus tantum angelus e cœlo missus fuerit, quasi vero non haberet semper obsequio suo devotos multos militia illius colestis exercitus; prout notat Simon de Cassia, dicens³: « Mirum est, quod dicitur. Cum Christus Dominus angelorum chorus semper habeat præsentes, cur dicitur de novo, quod eorum apparitiones suscipiet? Et paulo post ipsum dixisse legitur, quod poterat a Patre suo suscipere plus quam duodecim legiones angelorum. »

2. — Ludolphus Carthusianus in Christi laudem ait⁴: « Humilis Dominus reverenter et humiliiter suscepit hanc confortationem; etiam a sua creatura, considerans se esse minoratum paulo minus ab angelis, dum est in hac lacrymarum valle. »

¹ S. BERN., ser. 1 de S. Andrea. — ² II COR., I, 4. — ³ SIM. DE CASS., l. XIII. — ⁴ LUD. CARTH., p. 2.

Neque enim tanquam Filius Dei agnoscit voluit, sed ut filius hominis formam servi accipiens. Apud Zachariam Prophetam sequens visio describitur⁵: Ostendit mihi Dominus Jesum sacerdotem magnum stantem eoram Angelo Domini, et Sathan stabat a dextris ejus, ut adversaretur ei; Jesus erat induitus vestibus sordidis, et stabat ante faciem Angelii. S. Paulus in pluribus locis Epistole ad Hebreos de Christo patiente disserens, eidem summi Pontificis et sacerdotis attribuit titulum. Hic autem Pontifex modo, quando Cerberus infernalis, ex inferno contra ipsum solitus, adversus ipsum Judæos excitavit, et gentiles qui unanimiter venerunt, ut eum caperent: ac proinde Christus illis dixit⁶: Hæc est hora vestra et potestas tenebrarum; modo inquam, in conspectu Angelii, vestibus sordidis induitus consistit, eo quod totius generis humani peccata sibi assumperat, propter quod dicitur⁷: Putavimus eum quasi leprosum et percussum a Deo, et humiliatum. Vel etiam dici potest vestibus sordidis induitus, quia eodem tempore toto corpore cruentus sanguinem copiose manabat. Quis igitur adeo potest esse superbus et elatus, qui non humilietur, sibique vilescat, dum intuetur hoc spectaculum Dei adeo humiliati; de quo tamen Apostolus ait, quod sit splendor paternæ gloriae? Angelii in Scripturis appellantur, et vere sunt ministri Dei, dicente Psalmista⁸: Ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus: et tamen is, quem adorant Dominationes, tremunt Potestates, a servo quodam et creatura sua confortari non dignatur, licet Creator existat: « Non adeo spectavit suam dignitatem, » inquit D. Chrysostomus⁹, « ut nostram salutem. » Nullam habuit majestatis suæ rationem, quando ad operandam nostram salutem sese humiliabat; quia ut Simon de Cassia ait, « hæc non ex forma Dei, sed ex forma geritur servi, hominisque suscepti. » Et ideo pro viribus divinitatem abscondit, ut humanitas tanto magis pateretur, proque nobis abundantius satisfaceret: Confortans eum, inquit predictus Simon Cassianus¹⁰, « velut hominem in agonibus fastiscentem, ut hujusmodi apparitio et confortatio tota referatur ad formam servi penitus, et non Dei. » Didacus Stella super Lucam scribens, similiter ait¹¹: Recepit Redemptor humilis solarium hoc a creatura, considerans se paulo minus ab angelis secundum carnem factum. »

3. — Apparuit illi angelus. Salmeron hoc loco curiose inquirit¹², « cur Christus non erectus et animatus fuerit per homines, sed per angelos? » Et respondet, id factum esse, quia « homines ignorabant Christi tristitiam et angorem animi; deinde indigni erant et parum idonei, qui eum fulcirent atque erigerent; tum quia Christum

¹ ZACH., III, 1. — ² LUC., XXI, 5. — ³ ISA., LIII, 4. — ⁴ Ps. CL, 8. — ⁵ CHRYSOST., h. 63 in Joan. — ⁶ SIMON DE CASS., ib. — ⁷ DID. STELLA, in Luc. — ⁸ SALM., t. X, 14.

« ferentem illas angustias pro hominibus, nequaquam homines novissent, imo judicassent illum minus libenter pati, aut cum tanto animi moerore ad passionem pervenisse. Vel crederent se illa confortatione, quidquid Christus pro illis pertulit, abunde exsolvisse. » Dici quoque potest, omnes quasi homines cujuscumque sexus, ætatis, conditionis, et professionis, potius intentos fuisse, ut per nova peccata passionem ejus magis promoverent, augerenturque ipsius cruciatu non vero ad consolandum eum pro illis quæ patiebatur. Et ideo apud Isaiam conqueritur, dicens¹³: Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir tecum. Similiter per os Psalmistæ lamentatur¹⁴: Et sustinui, qui simul contristaretur, et non fuit, et qui consolaretur, et non inveni.

4. — Idem Salmeron aliud quoddam movet dubium, scilicet quare ad sui consolationem adhibere voluerit Spiritus Angelicos, quando immediate et directe consolari poterat semetipsum? « Quare Jesus non animum suum corroboravit, inquit, et solatus est: ut faciunt viri sapientes qui cum in discrimen vitæ veniunt, seipsos conscientia ante actorum bonorum, atque aliis rationibus, quas prudentia suggerit, solari solent? » Respondebatque per sequens nobis utilissimum documentum, inquiens: « Dicendum est, deficiente homine consolato latore, Deum solitum mittere angelum, ut ad Eliam in desertum, et ad Elisæum videntem pro se exercitum angelorum contra latrunculos Syriæ, et ad tres pueros positos in fornace. » Elias a Jesabel, quæ mortem ei communata fuerat, persecutionem patiens¹⁵, timuit et surgens abiit, et obdormivit in umbra juniperi. Et ecce angelus Domini eum adeo restauravit, ut ambulaverit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, usque ad montem Dei Horeb. Porro Christus a Synagoga ad mortem condemnatus fuerat¹⁶: Expedit ut unius moriatur homo pro populo: ideoque discessit Hierosolyma, seque in montem Oliveti recepit; cum hac tamen ab Elia differentia, quod sub jupiter, quæ est arbustum foliis spinosis refertum, non dormiverit ipse, prout Apostoli faciebant, sed vigilaverit et oraverit; et timore mortis, quemadmodum Elias, correptus dixerit: Tristis est anima mea usque ad mortem; et in illo momento: Ecce Angelus Domini confortans eum: adeoque illum animans, ut cum ponderoso crucis ligno, non quidem in montem Horeb, sed in montem Golgotha sive Calvariae ascenderit. Hugo Cardinalis super prædicta S. Lucæ verba ita scribit¹⁷: « Quia tristis et horrenti mortem, jucunda est consolatio, ideo statim subditur consolatio angelii confortantis eum, id est, ad modum confortantis se habens, assistendo ei scilicet, vel forte aliqua verba con-

¹ ISA., LXIII, 2. — ² SIM. DE CASS., ib. — ³ LUC. BRU., in Luc. — ⁴ SIM. DE CASS., ib. — ⁵ THEOPHYL., ibid. — ⁶ DID. STELLA, ib.

« solatoria dicendo. Et nota, quia quamvis Christus verus homo esset, nulla tamen egebat consolacione angelica, vel humana, sed totum factum est propter nos. Propter nos enim tristis fuit, et propter nostram instructionem consolatus, ut per hoc sciamus, quod tribulatis pro Christo, non deest divina consolatio: prout ipsem Deus promisit, inquiens¹⁸: Cum ambulaveris in igne, non combureris, et flamma uon ardebit in te, quia ego Dominus Deus tuus. Sic enim pluribus Martyribus consolandis spiritus angelici cœlitus missi fuisse leguntur, et in specie quidem S. Laurentio angelum quendam submisit, qui adhibito lino candido sudorem frontis ejus abstersit, ipsomet dicente: Misit Dominus Angelum suum, et de medio ignis non sum extuatus. » Simon de Cassia idem quoque tetigit mysterium, dum asserit, Filium Dei tanquam caput corporis mystici Ecclesiæ suæ, confortari voluisse, ut membra sua, id est fideles, et sequaces suos animaret, ut in tormentis et suppliciis pro ejus amore constituti securi essent, et considerent se nequaquam in mediis tormentis consolatione esse destituendos. En prædicti Simoni verba¹⁹: « In capite præferebat, quæ secutura videbat in membris. Angelus confortans caput omnium Christum, semper sua membra certantia necessitatis tempore confortaturus adveniet. »

5. — Præterea, quia Apostoli Magistrum suum mestum, formidolosum, agonizantem, facieque et toto corpore in terram prostratum, nec semel tantum, sed trinies ferventer orantem, nec tamen in petitione sua: Si possibile est, transeat a me calix iste, exauditus viderant, congruo tempore ad Christum expeditus fuit nuntius ille angelicus, ut scilicet viderent, Deum preces nostras nequaquam surdis excipere auribus, neque eosdem in præliis angustiatos sine solatio derelinquere. Unde Lucas Brugensis ait²⁰: « Sine omni consolatione diu esse noluit, sed voluit eam extrinsecus advenire finita oratione; adeoque laboranti sibi succurri ab Angelo misso a patre, ne frustra orasse, et ad Patrem recurrisse in tribulatione discipulis videtur. Ante hunc tamen Simon de Cassia idem punctum his verbis notavit²¹: Ex quo argumento factum est nobis, quod neminem Deus in temptationibus et tribulationibus derelinquit, ut non ministret de peris necessariam omnino virtutem, et confortet angelice, qui humane succumbit. » Simile quoque observationem habet Theophylactus, super S. Lucam ita scribens²²: Visus est ei Angelus confortans eum, idque ad nostram consolationem, ut orationis virtutem discamus, scilicet quod confortet. Didacus Stella ad tempus, quo angelus de cœlo descendit, sese reflectens, inquit²³: « Expende, quod mox ut

« Filius Dei se voluntati æterni Patris subdidit, « angelus solatum præstítit, ut hinc excipias, si « quando contigerit non evadere orantem voti « compotem, quia forsitan sic fieri oportet, non ideo « a conspectu Dei ope destitutus recedit, imo potius solatio afficitur spirituali. » Idipsum quoque in Ludolpho Carthusiano legitur¹.

6. — Christus, priusquam angelus ei appareret non solum semel, sed trinies orationem ad Patrem effuderat; nam S. Lucas ait: *Prolixius orabat*; Syriaca habet: *Intensius orabat*; Euthymius legit: *Protendebat orationem*. Unde colligitur, quod quanto fuerimus in orando ferventiores, tanto futuri simus securiores de assistentia et subsidio angelico. Et quidem Salmeron varia adducit hujus succursus exempla, inquiens²: « Adfuerunt angeli in deserto « Christo tentato, et victori, Petro in carcere posito, « et Paulo Romam naviganti. Hoc autem facit Deus « cum omnibus electis, qui in tribulatione vexantur. Nam eos recreat per internas, vel per exter nas angelorum consolationes. » Idem quoque aliam assignat rationem, cur Christus non fuerit consolatus semetipsum, quemadmodum sapientes et prudentes viri in suis ærumnis facere consueverunt; ait enim: « Et si sapientis et fortis viri sit seipsum in adversa fortuna, atque adeo in doloribus ipsius solari, ut martyres in tormentis plerumque fecerunt, recognitando illum, pro cuius gloria patiebantur, et passionis brevitatem, et fructum æternum; non sic tamen fuit in Christo, quia Deus non concurrebat cum memoria ejus ad recordationem illorum, quæ animos sibi facere poterant, sed volebat, ut non nisi tormenta et afflictiones, quibus erat vexandus, meditaretur. »

7. — Apparuit autem illi angelus. S. Epiphanius circa hanc apparitionem angeli Christum confortantis, Arianorum refert errores, dicentium³: « Vide suo etiam opus illi fuisse, ut ab angelis corroboraret? Corroborationem enim illum angelus, cum in anxietate illa versaretur. » Verumtamen eosdem idem sanctus sequenti response retundit dicens: « Neque vident, nisi haec omnia Christus suscepisset, nisi haec ipsa verba: Non mea voluntas fuit, sed tua, usurpatum, nisi angorem illum animi subiisset, ac denique nisi sudorem e corpore distillasset, totum illud assumptæ carnis mysterium, nihil praeter opinionem et speciem habitum fuisse: adeoque Manicheorum et Marcionistarum larvam illam, et adumbratam imaginem, quam de Incarnatione prædicant, haud absurdam futuram neque quicquam in Incarnatione ipsa visum iri ex rei veritate gestum. » Voluit igitur Christus mundo patefacere, quod solatio opus haberet ad confortandam naturam humanam, utpote quam adeo acerbissimis peccatis

¹ LUD. CANT. — ² SALMER., ib. — ³ S. EPIPHAN., l. II, adversus heres, Hær. 59.

et cruciatibus exposuerat, ac si nihil prorsus cum natura divina haberet commercii. Ac proinde Didacus Stella ait¹: « Ut intelligas, aliam fuisse istam tribulationem ab ea, quam in deserto passus est, quia ibi angeli non confortaverunt eum, sed illi potius servierunt: hic tamen adeo fuit ingens debilitas et afflictio, qua fuit oppressus, ut fuerit coactus a sua creatura confortari. » Salmeron querit²: « Cum Christus sit virtus et omnium fortitudo, et omnium firmitas, et melius nosset causas sublevandi et confortandi, quam angelus, quis scopus fuit in hac confortatione? » Moxque huic difficultati ratione quadam evidenter respondet, inquiens: « Cum in Christo fuerit suspensum gaudium, ex visione Dei procedens, ex quo cepit contristari, et pavere (ut quidam sentiunt) erat omni prorsus solatio destitutus: vel quia in Christo nulla erat partis inferioris ad superioram, aut superioris ad inferiorem redundantia, ut alii asserunt, sic ut motus timoris, et tristitia non pertingeret ad portionem animæ superiorem, et contra, delectatio continua superioris partis de prospecta divina essentia, non tolleret, nec mitigaret tristitiam, vel timorem inferioris portionis animæ, propterea magnitudo tristitiae et pavoris tanta describitur in inferiori parte, ut indigeret mitigatione et sublevatione aliqua, quæ quia ab intrinseco esse non poterat (quia inviolatus datus ordo perseverabat) facta est ab extrinseco, ne absorberetur anima tristitia, et plus pateretur, quam congruum erat. »

8. — Apparuit autem illi angelus. Cum Daniel, sine ullo ad machinatam contra se conjurationem habito respectu, in oratione sua persisteret, in lacum leonum condemnatus fuit, ubi a famelicis illis feris hærelat circumdatus: nec tamen a Deo derelictus, quia ut ipsem ait³: *Deus meus misit Angelum suum, et conclusit ora leonum, et non nocuerunt mihi*. Pari quoque modo Redemptor noster sciens, principes synagogæ in concilio adversus ipsum conjurasse in mortem ei inferendam, ab oratione non destitut, sed *prolixius orabat*. Nec tamen pari cum Daniele felicitate gavisus fuit, quia ibi Angelus Domini conclusit ora leonum, ne Daniëlem devorarent, hic autem Angelus Redemptorem nostrum confortavit, ne deficeret nimioque percelleretur timore, utpote quia paulo post totidem circumdandus esset feris, quot erant milites, et lictores eum vinculis et catenis constringentes, et velut agnum ad macellum perducentes. Unde dicere poterat⁴: *Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adjuvet*; ne quidem ipsi Apostoli, qui fuga se receperunt: *Circumdederunt me vituli multi tauri pingues obsederunt me, aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens. Sicut aqua effusus*

¹ DID. STELL., ib. — ² SALMER., ib. — ³ DAN., VI, 22. — ⁴ Ps. XXI, 12.

sum, et dispersa sunt omnia ossa mea, et factum est cor meum, tamquam cera liquecens, in medio ventris mei. Quibus verbis captivitas, agonia et sudor Christi sanguineus prædictus.

DISCURSUS XVII.

QUISNAM HIC ANGELUS FUERIT, QUALIQUE AD CHRISTUM CONFORTANDUM USUS FUERIT REMEDIO, FUSIUS EXMINUTUR.

IDEA SERMONIS. — 1. Cur fiat specialis mentio hujus Angelicae apparitionis. — 2. Hic Angelus apparenſ et Christum confortans vero similiter fuit S. Gabriel vel S. Michael. — 3. Juxta S. Epiph. Angelus confortans Christum idem est ac prædicens fortitudinem et virtutem Christi. — 4. Conveniens erat ut Deus Filium suum unigenitum S. Michaelis legatione honoret. — 6. Christi obedientia ad patrem extollitur. — 7. Describitur consolatio Angelii ad Christum. — 8. Cur S. Mich. omnia proximæ passionis instrumenta Christo monstraverit dum eidem apparuit. — 9. Angelus Christo apparenſ eum laudavit et adoravit.

Apparuit autem illi angelus de cœlo confortans eum. Luc., XXII, 42.

1. — In dubium revocari nequit, quin omnes Spiritus angelici, sine ulla intermissione, Verbo incarnato certatim gestierint prestatre obsequium, idque S. Lucæ haudquaque ignotum erat. Cur igitur hujus apparitionis angelicæ specialement facit mentionem? Respondetur, hanc Angeli apparitionem omnino fuisse extraordinariam, utpote in assumpto corpore visibili factam, ut testatur Lucas Brugensis, inquiens¹: « Apparuit visibilis humana specie. » Simon de Cassia similiter ait²: « Sensibus ejus apparuit, et vocem emisit corpoream; » idque Salmeron confirmat, dicens³: « Quæritur quomodo apparuerit? Non oculis mentis, quibus semper eum videbat, ut comprehensor, sed oculis corporis, tanquam homo assumpto corpore, exteriori præsentia atque colloquio Dominum confirmavit. »

2. — Porro quisnam fuerit hic angelus, a sacris Doctoribus minime est definitum; ac proinde minime defuerunt, qui S. Gabrielem fuisse crederent, quia cum hic de arduo redemptionis nostræ negotio, in Incarnatione Verbi inchoato, negotiari cœperit, ad ipsum pertinuisse videbatur, ut idem ad suam perfectionem perduceret, ubique in actionibus ad illam pertinentibus si interponendo, quemadmodum in Annunciatione fecerat. Etenim hic archangelus Danieli indicaverat septuaginta hebdomadas, post quas a venturo Messia redemptio universalis acceleranda esset. Ipse pariter Zachariæ, Joannis Baptistarum præcursoris Christi nativitatem prædictit. Præterea de ipso dici poterat⁴: Secundum

¹ LUC. BRUG., in Luc. — ² SIM. DE CASS., l. XIII. — SALM., t. X. — ³ DAN., IX, 21.

nomen tuum ita, et laus tua, seu ut melius dicam opus tuum; quia Gabriel idem significat, quod fortitudo Dei. Christus autem in illa tristitia et merore, fortificante opus habebat, propter humanæ naturæ debilitatem. Salmeron ait¹: « Textus non dicit, nisi quia fuit angelus de cœlo, significans bonum angelum, non autem quis fuerit. » Citatque Joannis Gersonis testimonium, existimantis, hunc angelum eudem fuisse, qui B. Mariæ Virginis in Nazareth apparuit, eidemque dixit: « Ne timeas Maria, etc., idemque hic operatum fuisse, omnem a Christo conceptum pellendo timorem, siquidem caput pavere et tædere; ac proinde dicit: Gabriel interpretatur fortitudo Dei. Nihilominus considerandum est, in antiquis Ecclesiæ picturis hunc prævaluisse usum, ut S. Michael calicem una cum aliis passionis instrumentis manu ferens, in hac functione repræsentetur; ac proinde idem auctor subiungit: « Quidam tamen alii referunt fuisse Michael, qui Christo Domino dixerit, se cum omnibus angelis obtulisse precationem suam « Patri et tamen ejus voluntatem esse, ut fundat sanguinem et moriatur pro mundi redēptione; « et ita cœpit eum corroborare, propouendo præmū redēptionis mundi, angelicæ ruinæ res taurationem et fructum sanctorum Patrum ex limbo liberandorum. » Dionysius Carthusianus pariter hac de re ita scribit²: « Probabile est, angelum istum fuisse Michael, tunc principem synagogæ, cuius Christus fuit persona dignissima; apparuit autem angelus iste de cœlo, hoc est descendens de cœlo, et prope, ac ante Christum stans visibiliter in corpore assumpto, confortavit eum. » Enim vero idem ille angelus ex parte Dei S. Paulo olim dixit³, donatam ei esse vitam omnium illorum, qui una cum ipsa naufragium evaserant. Cui igitur melius quam S. Michaeli cōvenire poterat, ut Redemptori lucrum et redēptionem repræsentaret omnium animarum, siquidem de ipso Ecclesiæ canit: *Archangele Michael, constitui te principem super omnes animas suscipiens*.

3. — *Confortans eum*. Alii legunt: *Glorificans eum*. Sed audiamus prolixum quemdam discursum, a S. Epiphanius nobis in hæc verba traditum⁴: « Quod autem ab angelis confirmatus visus est, quid majoris momenti, quidve necessarium magis illo ipso fieri potuit? Hoc enim modo illud ex magni Moysis Cantico completum videmus: « Expectetur ut pluvia eloquium ejus. Tum interjectis plerisque: Adorent, inquit, ipsum omnes filii Dei et confortent ipsum omnes angelii Dei; non ut fortitudinem illi aut robur adjicant, neque enim illorum confirmatione opus habebat, sed confortent, inquit, ipsum, hoc est, reddant ei

¹ SALM., ib. — ² DIO CARTH., in Luc. — ³ Act. Apost., XXVII, — ⁴ S. EPIPH., t. II, l. II.